

Meline Anumyan: Gevorg Vardanyan'ın "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yunan nüfusu ve Küçük Asya felaketi (1914-1923)" kitabı

Posted on 16/05/2020

Jön Türklerin ve Kemalistlerin soykırımcı siyaseti Ermenilerin haricinde, diğer Hıristiyan halklar, özellikle de Yunanlılar ve Süryanilere yönelik tezahür etmiştir. Jön Türkler ve onların varisleri olan Kemalistlerin Ermeni katli siyaseti ile ilgili genel bir fikir edinme imkânı sağlayacak olan, Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Kemalist Türkiye'de Yunanlılar ile Süryanilerin imha edilme siyasetinin incelenmesi, modern soykırım ve özellikle de Ermeni Soykırımı araştırmaları açısından önem kazanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hıristiyan tebaaya yönelik takibatlar, baskılar ve soykırımlar, Ermeni Soykırımı ile karşılaştırılması açısından önemlidir.

Ermeni Soykırımı'nın yeterince araştırılmış olmasına rağmen, Osmanlı İmparatorluğu'nda gerçekleştirilmiş olan diğer soykırımların araştırılmasının eksik kalmış olduğunu belirtmek gerekir. Benzer konularda Ermeni yazarlar tarafından yayınlanmış olan her bir makale veya belge derlemesi de, bu bağlamda Ermeni Soykırımı konusuna bir yatırım olarak önem kazanmaktadır.

Dikkat çekici benzer bir çalışma, Ermeni Soykırımı Müze Enstitüsü tarafından son zamanlarda yayınlanmıştır. Söz konusu olan, Ermeni Soykırımı Müze-Enstitüsü baş araştırmacısı, tarih bilimleri doktoru Gevorg Vardanyan'ın "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yunan nüfus ve Küçük Asya felaketi (1914-1923)" (sorumlu redaktör tarih bilimleri doktoru Arsen Avagyan, eleştirmen tarih bilimleri doktoru Hayk Demoyan, tarih bilimleri doktoru Suren Manukyan, Ermeni Soykırımı Müze-Enstitüsü, Yerevan, 2012, 196s.) çalışmasıdır.

Bu değerli çalışma Osmanlı İmparatorluğu'nda Yunan halkının durumu ve Türk yöneticiler tarafından Yunanlıların toplu tehciri ve katliamları siyasetine ithaf edilmiştir. Bu çalışma, XIX. yüzyıl sonunda ve XX. yüzyıl başında Osmanlı İmparatorluğu'nda Yunanlıların durumu ve yerleşim yerleri ile Yunan halkına yönelik sürdürülen cebri tehcir ve katliamlar siyasetini çok yönlü sunması açısından, Ermeni tarih yazımı alanındaki ilk denemelerden biridir.

Kitap, bir giriş yazısından (Hayk Demoyan), önsözden, üç başlıktan ve sonsözden oluşmaktadır. Çalışma, kronolojik açıdan XIX. yüzyılın ikinci yarısından XX. yüzyılın ilk çeyreğini kapsamaktadır.

Kitabın yazarı G. Vardanyan önsözde, kitabın başlığının seçimini şu şekilde yorumlamaktadır. "1919-1922 Yunan-Türk savaşında Yunan ordusunun yenilgisi, 1914-1923 Küçük Asya, Pontus ve Doğu Trakya'daki Yunan halkının cebri tehciri ve katliamları ile İzmir 1922 trajedisi, Yunan tarih yazımında "Küçük Asya felaketi" olarak anılmaktadır.

Bu isim, Yunan varlığının Küçük Asya'daki üç bin yıllık varlığına son verildiğinden ve Yunan topraklarının kurtarılması planı olan "Büyük vizyonun" ("Büyük Yunanistan fikri") da sonu olduğundan dolayı verilmiştir.

Bazı yazarlar Küçük Asya felaketinin başlangıcını, Konstantinopolis'in Türkler tarafından 1453 yılında kurtarılması olarak kabul etmektedir" (s.9).

Bu çalışma için kaynak olarak Ermenistan Ulusal Arşivi, Konstantinopolis Yunan Evrensel Patrikliği belgeleri (özellikle "kara kitaplar") ile bu dönemde diğer ülkelerde bulunan Yunan kurumları tarafından yayınlanan raporlar ve belge derlemelerinden faydalanılmıştır.

Bu arada, Yunanlıların toplu tehciri ve katliamları ile ilgili önemli veriler sunan bu rapor ve belge derlemeleri, yazar sayesinde ilk defa olarak Ermenistan'da bilimsel dolaşıma sokulmaktadır.

Vardanyan, görgü tanıklarının çok sayıda anıları, dönemin süreli yayınları ve Ermenice, Rusça, İngilizce, Fransızca ve Yunanca yayınlardan faydalanmıştır.

Birinci cildin birinci alt başlığı olan “XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Yunanlıların yerleşim yerleri” altında Osmanlı devletindeki Yunan vatandaşlarının yerleşim yerleri ve bölgelere göre sayıları hakkında ayrıntılı olarak bilgi verilmektedir. Yazarın belirttiği gibi, Yunanlılar özellikle Balkan yarımadasında, Ege adalarında, Küçük Asya’nın batısında ve kuzey kısımlarında büyük bir sayı oluşturmaktaydı (s.19). Aynı alt başlık, yazarın burada Yunanlılarla meskûn bölgelerle ilgili okura daha belirgin bir resim çizebilmek amacıyla sunmuş olduğu çok sayıdaki tablolarıyla da ilginçtir.

Bu çizelgeler sayesinde Osmanlı vatandaşı Yunanlıların sayılarını vilayetler ve sancaklara göre takdim ettikten sonra, Birinci Dünya Savaşından önce Osmanlı İmparatorluğu’nda yaklaşık 2,5 milyon Yunanlının yaşamış olduğunu belirtmektedir (s.44).

Birinci başlığın “XIX. yüzyılın ikinci yarısı ve XX. yüzyılın başlarında Yunanlıların kurtuluş mücadelesi ile katliamlar” başlıklı ikinci alt başlığında, Yunanlıların durumunun da Osmanlı İmparatorluğu’ndaki diğer Hıristiyan vatandaşlar kadar ağır olduğu ve gelişim açısından Müslümanlardan daha yüksek seviyede bulunan Yunanlıların gelişiminin Osmanlı yöneticileri tarafından mümkün olan her şekilde engellendiği vurgulanmaktadır (s.47).

Yunanistan’ın bağımsızlığından sonra Osmanlı üst tabakası tarafından, olayların eskisi gibi sürdüğü takdirde, olası yeni milli hareketlerin, yeni bölge kayıplarına yol açacağı ve yeni yaklaşımların gerektiğinin farkına varıldığı vurgulamaktadır (s.51). Bu yeni yaklaşım, dış görünüşüyle, mensup oldukları dine bakmazsınız, tüm Osmanlı vatandaşlarına eşitlik vaat etmekle birlikte Doğu Sorunu’nu çözememenin haricinde, gericilerin sert direnciyle karşılaşp, bu sorunu daha da derinleştiren Tanzimat reformları sayesinde kendisini ifade etmiştir.

Ayrıca, Hıristiyanlar da Tanzimat'ın gerçek amacının, tüm Osmanlı vatandaşlarının asimile edilmesi olduğunu fark etmişlerdi.

Doğu Sorunu, Kırım savaşından sonra da Osmanlı İmparatorluğu ve büyük devletlerin gündeminde kalır (s.57) ve ülkede Yunanlıların da aralarında bulunduğu yeni ayaklanmalar baş gösterir.

Birinci başlığın "Jön Türklerin yönetim yıllarında Yunanlıların durumu" isimli ikinci alt başlığın başında, 1908 Jön Türk ihtilâli sonrasında Osmanlı meclisindeki 288 milletvekilinden 26'sının Yunanlı olduğu (s.68), lakin 1908 ve 1912 yıllarındaki meclis seçimlerinin açıkça baskılar altında gerçekleşip, Yunanlı milletvekillerinin sayısının da giderek sınırlandırıldığı (s.69) belirtilmektedir.

1913-14 yıllarında Yunanlıların cebri tehciri ve katliamlarının sebeplerini analiz eden yazar, aşağıdaki motivasyonları ön plana çıkartmaktadır:

Yazara istinaden, 1913-14 Yunan tehciri bir devlet politikası olup, doğrudan devlet tarafından yönetilmiş ve Jön Türkler tarafından sürdürülen cebri Osmanlılaştırma siyasetinin bileşenlerinden biri olmuştur. 1913-14 tehcirinin amacı, Ege Denizi'ni Yunan ahaliden yoksun bırakmaktır (s.73-74).

Balkan Savaşı sonrasında Atina'da imzalanan Yunan-Osmanlı barış antlaşması Ege adalarının ilerideki kaderine karar verememiş olduğundan dolayı, bu sorun Yunan-Osmanlı ilişkilerinin en kritik sorununa dönüşür (s.74-75). G. Vardanyan, konuyla ilgili literatürde, Yunan tehcirinin Yunanistan hükümeti üzerinde baskı yaratıp, adalar konusunda taviz elde etme amaçlı olduğunun belirtilmiş olmasına rağmen, bunun, amaçlardan sadece biri olup, başlıcası olmadığını vurgulamaktadır.

Tarihçiye göre, yoğun Yunan ahaliye sahip olan bölgeleri her an kaybedebileceklerinin

bilincinde olan Osmanlı yöneticileri, imparatorluğu bu halklardan temizleme işini hızlandırma fikrine varır (s.75).

Bölge kayıplarından dolayı Müslümanların reaya Hıristiyanlara yönelik nefreti açısından, psikolojik etmene de değinilen kitapta, psikolojik etmenin rolünün belirgin olmasına rağmen, bunun abartılmaması gerektiği belirtilmektedir (s.76).

Osmanlı İmparatorluğu ekonomisinin temel motor gücünün Türkler veya diğer milletlere ait Müslümanlardan ziyade, Yunanlılar, Ermeniler ve Yahudilerin olduğu bilinen bir gerçektir. Bu gerçeklik, Türklerin, ticaret ve zanaatlarla uğraşmayı kendilerine layık görmeyip, bu faaliyet alanlarını Gayrimüslim reayaya bırakmış olmalarından kaynaklanmaktadır.

Bunun haricinde, imparatorluğun Ermeni, Yunanlı ve Yahudilerden oluşan Gayrimüslim vatandaşlarının, gelişim ve kültür açısından daha yüksek bir mertebede bulunmuş oldukları ve dünyada olup biten büyük değişimlere, Türklerden daha hızlı tepki göstermiş oldukları da önemli bir etmen olmuştur. İmparatorluğun Hıristiyan vatandaşlarından daha geç şekillenmiş olup, XIX. yüzyılın ortalarında oluşan Türk burjuvazisi, Gayrimüslim vatandaşlarını ülkenin ekonomik hayatının önemli mevkilerinden uzaklaştırmayı kendisine şiar edinmiştir.

Yazara göre, Yunanlıların Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ekonomik konumlarının zayıflaması ve ekonomiden dışlanmaları, Türkleştirme siyasetinin bir bölümü olarak, 1913-14 Yunan karşıtı siyasetin ekonomik yönünü oluşturmaktadır (s.78).

Birinci başlığın sonunda, Türk inkârcılığının erken dışavurumları, 1913-14 tehciri ile ilgili ayrıntılı bir şekilde analiz edilmektedir (bk. 85-87 sayfalar).

Bu çalışmanın ikinci başlığının "Birinci Dünya Savaşı yıllarında Yunanlıların toplu tehciri ve katliamı" adlı birinci alt başlığında, belirtilen dönemde Yunanlılara karşı gerçekleştirilen

takibatlar ve katliamların, 1913-14 yıllarında onlara yönelik gerçekleştirilmiş olan aynı siyasetin devamı olduğu belirtilmekte, fakat bu aşamada bu siyasetin ele alınan önlemler ve kapsadığı alanın çaplarıyla göze çarptığı, bir önceki dönemde asıl vurgunun tehcir üzerinde olması ve faaliyet alanının sadece Trakya ve Küçük Asya'nın batı sahilini kapsamasına karşın, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Yunanlıların toplu katliamlarının tüm imparatorluk alanını kapsadığı olduğu vurgulanmaktadır (s.90).

Savaş başladıktan sonra Jön Türk yönetimi tarafından, Yunan karşıtı siyasete belli bir amaç sağlayacak bazı kanun ve kararname kabul edilir (s.91).

18-45 yaşlarındaki yabancı vatandaşı Yunanlı erkekler de Ermeniler gibi amele taburlarına alınır. Yazar, Yunan kaynaklarından elde edilen verilere istinaden, amele taburlarında toplanan yaklaşık 200 bin Yunanlıdan 150 bininin şehit edilmiş olduğunu belirtmektedir (s.92).

Mayıs 1915'ten 1918 yılına kadar on binlerce Yunanlı "yeniden iskân" adı altında tehciye maruz kalmış, onların yaşam alanlarına ise, Yunanlıların mallarına konan Müslüman göçmenler yerleştirilmiştir. Tüm bunlar ise Teşkilat-ı Mahsusa tarafından gerçekleştirilmiştir (s.93). Yabancı uyruklu Yunanlıların kesif olarak yaşadıkları bölgeler olduğundan dolayı, Yunan karşıtı bu siyaset özellikle Trakya, Marmara denizi havzası, Aydın vilayeti ve Pontus'a yönelik olmuştur (s.93).

Belirtilen bölgelerden her birinden Yunanlıların tehciri ve katliamları, bu alt başlıkta ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

"1919-1922 Yunan-Türk savaşı sürecinde Yunanlıların toplu tehciri ve katliamları, İzmir felaketi" isimli ikinci başlığın ikinci alt başlığında G. Vardanyan, 1919 Mayıs ayında Yunan ordularının İzmir'e çıkması neticesinde Mustafa Kemal liderliğindeki hareket üzerinden, Yunan karşıtı siyaset ve Yunanlılarla meskûn bölgelerdeki Kemalist birliklerin faaliyetlerine

değınmektedir.

Kitapta belirtildiği gibi Kemalistler, Yunan ordusunun ileri hareketine paralel olarak, K Asya'yı Yunanlılardan temizlemeye yönelik Hıristiyan takibatlarına yeni bir ivme sağlamaktaydı (s.118). Yunan ahalinin imhası özellikle Samsun-Bafra bölgelerinde daha sistematik bir Şekilde yürütülmekteydi (s.123). Pontus bölgesi ise Yunanlılardan tamamen temizlenmiŐti (s.124).

Nurettin paŐa komutasındaki Türk süvari birlikleri 9 Eylül 1922 tarihinde, Yunan ordularının boŐaltmıŐ olduğundan dolayı savunmasız kalmış olan İzmir'e girer (s.126). Kemalistler burada öncelikle Ermeni mahallesi "Haynots'a" saldırır ve binlerce Ermeni katleder. Ermeni mahallesinden sonra sıra Yunanlıların ve Avrupalıların mahallelerine gelir (s.127). Kitapta teessürle belirtildiği gibi, 13-15 Eylül 1922 tarihlerinde İzmir'in Türkler tarafından bilinçli olarak kundaklanması, müteakiben halkın cebri tehciri ve toplu katliamlar "Hıristiyan unsurun K Asya'daki varlığının sonu" olmuştur (s.129).

Kitabın ikinci başlığının ikinci alt başlığında 1914-1923 yıllarında Yunan kayıplarının sayısına değinilmekte ve özellikle, belirtilen yıllarda fiziki olarak imha edilmiş olan yaklaşık bir milyon Yunanlı vurgulanmaktadır (s.132).

Kitabın ikinci başlığının sonunda, üçüncü alt başlıkta XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Ermeni-Yunan iŐbirliđi denemeleri takdim edilmektedir (bk. 134-145 sayfalar).

Sonsözde, Paris konferansında Ermeni ve Yunan delegasyonlarının, kendi taleplerini sunduklarında birbirlerini engellemekten ziyade, destek oldukları belirtilmektedir (s.176).

Çalışmanın nc başlığının birinci alt başlığında ("Lozan konferansında imzalanan "Türkiye ve Yunanistan'daki halkın takasıyla ilgili" antlaşma ve bunun sonuçları") Lozan konferansı dhilinde imzalanan bu antlaŐmanın maddeleri ayrıntılı bir Şekilde analiz

edilmekte ve bu antlaşma sonucunda bir buçuk milyon göçmenin Yunanistan'a nakledildiği belirtilmektedir (s.155). Alt başlığın sonunda belirtilmiş olduğu gibi "... 1453 yılında Konstantinopolis'in düşmesinin, Yunan halkının Küçük Asya'daki siyasi varlığına son vermiş olduğu gibi, Lozan konferansından sonra da fiziki varlığına son verilmiştir" (s.156).

Üçüncü başlığın "Ermenilerin ve Yunanlıların toplu tehciri ve katliamlarında Türk siyasetinin ortak yanları ve farklılıkları" isimli son alt başlığında yazar, iki halkın soykırım öncesindeki tarihi, soykırım süreci ve işlem mekanizmalarını analiz ederek, Ermeni Soykırımı tarih yazımında ilk defa olarak Ermeni Soykırımı ve Yunan trajedisi arasında paralellikler çizmektedir. Kitap, bu mukayese açısından da değerlidir.

Sonsözde Türk yöneticilerinin 1914-1923 yıllarında Yunanlılara yönelik gerçekleştirmiş oldukları soykırımcı siyasetin neticesinde Türkiye'nin genel olarak Yunanlılardan "temizlenmiş" olduğu belirtilmektedir (s.178).

Çeviren: Diran Lokmagözyan

Kaynak: akunq.net